

SEMÂHÂNE

(سماعانه)

Mevlevî dergâhlarında
semâ âyininin icra edildiği mekân
(bk. TEKKE).

SEMÂÎ

(سماعی)

Âşık edebiyatında bir nazım şekli.

Sözlükte “bir kurala bağlı olmadan yalnız işitmekle öğrenilen söz” anlamına gelen ve klasik Türk müziğinde iki basit usulden birinin adı da olan **semâî** saz şairlerinin koşmadan sonra en çok kullandıkları nazım biçimidir. Kendine özgü bir ezgi eşliğinde söylenir. Nazım birimi dördtlük olmakla beraber daha çok aruz ölçüsüyle söylenen musammat semâîlerle divan biçimindeki semâîlerde beyit nazım birimi kullanılır. Dördtlük nazım birimiyle söylenen semâîlerde kafiye düzeni koşmaya benzer. Birinci dördtlük abcb (abab, aab), diğer dördtlükler ddbb-eeeb-fffb-... şeklindedir. Beyit nazım birimiyle söylenen semâîlerde ise kafiye düzeni gazel gibi aa-ba-ca-da-ea-... biçimindedir. Hem aruz hem hece ölçüsüyle söylenmesine rağmen, saz şairleri daha çok hece ölçüsünü tercih etmiştir. Dördtlük nazım birimiyle yazılan semâîlerde dördtlük sayısı genelde 3-5, beyit nazım birimiyle söylenenlerde ise beyit sayısı gazel gibi 5-15 arasında değişmektedir. Hikmet Dizdaroğlu'na göre ilk semâî XVI. yüzyıl şairlerinden Usûlî tarafından söylenmiştir. Ahmet Talat Onay ise *Divânü lügâti't-Türk*'teki şairler göz önünde bulundurduğunda, aruzun dört “mefâîlün” kalıbına tekabül eden ve âşıkların semâî dedikleri nazım şeklinin aslında 8 + 8 = 16 hece kalıbıyla söylenen musammatlar olduğunu, bunların sonraları Arapça ve Farsça'dan kelime alınması ve âşık edebiyatının *Fuzûlî*'den fazlaca etkilenmesiyle incele incele bugünkü 8'li hece ölçüsüyle söylenen semâî şeklini aldığını söylemektedir (*Türk Şiirlerinin Vezni*, s. 201).

Semâîler ölçülerine ve nazım birimlerine göre şu isimleri alır: a) Düz semâî. Hece ölçüsünün 4 + 4 = 8 kalıbıyla ya da duraksız sekizli hece ölçüsüyle söylenen semâîlerdir: “Beyaz göğsün bana karşı / Açma beni öldürsün / Gözlerini süze süze / Bakma beni öldürsün” (Gevherî). Düz semâî biçiminde ve “dedim / dedi” şeklinde söylenen semâîler de bazı saz şairleri tarafından tercih edilmiştir. “Dedim dilber

bu ne haydır / Dedi benim kaşım yaydır / Dedim dilber üzün aydır / Dedi on beş gecelenmiş” (Ercişli Emrah). b) Musammat semâî. Klasik Türk edebiyatındaki musammat gazelden etkilenecek aruz ölçüsünün dört “mefâîlün” kalıbıyla ya da hece ölçüsünün 8 + 8 = 16'lı kalıbıyla söylenen ve mısraları ortadan da kafiyeli olan semâîlerdir. 16'lı hece ölçüsüyle söylenen semâîler aslında 8'li hece ölçüsüyle söylenmiş bir semâînin iki mısraının yan yana getirilmesiyle oluşmuş gibi de düşünülebilir: “Bu can bir gün uçar tenden gönül fâriğ olur senden / Gayri iş yok sana benden hemem dizdar âşıkınım” (Mâilî). c) Divan biçiminde semâî. Aruz ölçüsünün dört “mefâîlün” kalıbıyla söylenen gazel, murabba, muhammes, müseddes biçimindeki şiirlerle de semâî denir. “Vefâsın görmedim ol şûha meftûn olduğum kaldı / Düşüp sevâsına âlemde mahzûn olduğum kaldı” (Âşık Dertli). d) Ayaklı (yedekli) semâî. Aruz ölçüsünün dört “mefâîlün” kalıbıyla yazılmış semâîlerin her mısraından sonra “mefâîlün / faûlün” veya “mefâîlün / mefâîlün” kalıbına uygun parçalar eklenmek suretiyle söylenen semâîlerdir. Ayaklı semâîler klasik Türk edebiyatındaki müstezad gazel örnek alınarak söylenmiştir: “Hayâl-i gül ruhunla bekledim ben bunca gülzâr / Edip bülbül gibi zâr / Bana göstermedi bahtım medet ol subh-i dîdân / Edip hasret giriftârı” (Beşiktaşlı Gedâyî). Ayaklı semâîlerin bir kısmı da, “Efendim gel bana bildir bu istiğnâ ne âdettir / Bana bildir bu istiğnâ ne âdettir **adâlettir** / Bu istiğnâ ne âdettir **adâlettir halâvettir** / Ne âdettir **adâlettir halâvettir nezâkettir**” (Hengâmî) şeklinde olup saz şairlerinin şiirde ustalıklarını göstermek için söyledikleri satranç nazım biçimi gibi mısralar hem soldan sağa hem yukarıdan aşağıya doğru dört eşit parçaya ayrılıp okunabilir. e) Murabba biçiminde semâî. Yaygın olmasa da bazı şairler bu biçimde de semâî söylemiştir: “Behey sûfî bizi ta'netme her dem yerli yersizce / Bizi kendin gibi câhil mi zannettin hünersizce / Sözüm dinle seni bed-nâm ederler hayr ü şersizce / Dilin çek ehl-i uşşaktan dîn ü îmânı fersizce” (Dervîş). Bazı araştırmacılar dördüncü mısraları her dördlüğün sonunda tekrar edilen semâîlere “semâî-şarkı” adını vermektedir.

Semâîlerde daha çok aşk, ayrılık, gurbet, tabiat, özlem gibi konular işlenir. Az sözle yoğun bir anlam ve gerekli âhengi sağlamak semâîlerin önemli özelliklerindendir. Bunun için semâî basit görünse de zor bir nazım biçimidir. Saz şairleri için

de en güzel semâîleri Karacaoğlu, Pîr Sultan Abdal, Ruhsatî ve Sümmânî söylemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Talat [Onay], *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İstanbul 1928, s. 81-93; a.mlf., *Türk Şiirlerinin Vezni* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1996, s. 201, 208; Sadettin Nüzhet [Ergün], *XIX. Asır Saz Şairlerinden Beşiktaşlı Gedâyî*, İstanbul 1933, s. 83; Murat Uraz, *Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri*, İstanbul 1933, s. 69, 76, 79; Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara 1969, s. 89-90, 127-130; a.mlf., “Türk Saz Şiirinde İlk Örnekler-4”, *TF*, sy. 29 (1981), s. 6-10; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 344-345, 356-359; Nurettin Albayrak, *Gevherî*, İstanbul 1998, s. 89; a.mlf., *Dertli*, İstanbul 2007, s. 85; Öztuna, *BTMA*, II, 288; Mustafa Kutlu, “Semâî”, *TDEA*, VII, 507-508.

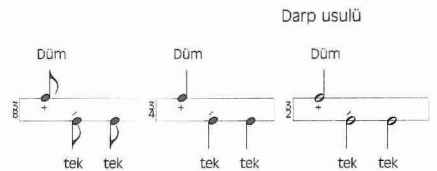
🏠 NURETTİN ALBAYRAK

SEMÂÎ

(سماعی)

Türk müzikisi usullerinden.

Türk müzikisi usul sisteminde terkihi-ne başka bir usul katılmadığı için basit usul sınıfına giren iki usulden ikincisidir (diğeri iki zamanlı nîm-sofyanıdır). Üç zamanlı ve üç vuruşlu olan bu usulün 3/8'lik, 3/4'lük, 3/2'lik mertebeleri varsa da en çok 3/4 mertebesi ile kullanılmıştır. 3/2'lik mertebe ancak yürük semâî formundaki bazı eserlerde eser içinde bir iki usul kadar yer alır. Bu mertebedeki semâîye “darb usulü” adı verilmiş olup müstakil olarak sadece Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi'nin bestenigâr Mevlevî âyin-i şerifinin 3. selâmında kullanılmıştır. Usul 3/8'lik ve bilhassa 3/4'lük mertebesi ile şarkı, ilâhî, türkû ve özellikle saz semâîlerinin dördüncü hâ-nelerinde tercih edilmiştir.

Semâî usulünün birinci darbı kuvvetli, ikincisi yarı kuvvetli, üçüncüsü zayıftır. Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi'nin, “Yine bir gülnihal aldı bu gönülümü” mısrayla başlayan rast, Lemi Atlı'nın, “Açmam açmam söyleyemem çünkü derinde” mısrayla başlayan kürdîli-hicazkâr, Bimen Şen'in, “Al sazını sen sevdiceğim şen hevesinde” mısrayla başlayan sultânîyegâh, Münir Nurettin Selçuk'un, “Sana dün bir tepeden